

Tiedonhankintataitojen opetuksen kehittäminen on jatkuva prosessi

Johanna Tevaniemi & Sanna Valovirta & Kalle Tiitinen

Informaatiolukutaito on yksi keskeisimmistä opiskelutaidoista yliopistossa. Näin ollen myös yliopistokirjastojen tiedonhankintataitojen opetusta on tarkasteltava ja kehitettävä yliopisto-opetuksesta tiedossa olevien käytäntöjen mukaisesti. Kerromme tässä artikkelissa, miten Tampereen yliopiston kirjaston pääkirjastossa kokeiltiin Tiedonhankinnan perusteet (2 op) massakurssin opetusmetodin kehittämistä vertailemalla perinteistä opettajakeskeistä opetusmetodia pilottiryhmissä toteutettuun opiskelijakeskeiseen ryhmätyöskentelyyn syksyllä 2008. Opiskelijoiden ja opettajien itsearvioinnin perusteella voidaan todeta, että kummassakin opetusmetodissa on sekä hyvät että haastavat puolensa. Jonkinlainen opetusmetodien yhdistäminen saattaakin tulevaisuudessa olla paras vaihtoehto kurssin kehittämiseksi.

Hyvät opiskelutaidot ovat välttämättömiä jokaiselle yliopisto-opiskelijalle. Näihin taitoihin kuuluva informaatiolukutaito on yksi tärkeimmistä. Tiedonhankintataidot ovat informaatiolukutaidon ytimessä ja perinteisesti juuri se osa-alue, jota kirjastoissa on opetettu. Tiedonhankintataitojen opetus kirjastoissa ei ole moniin vuosiin ollut enää pelkästään kirjaston tilojen esittelyä ja elektronisten aineistojen käyttöliittymien opettamista, vaan on laajentunut kattamaan yhä enemmän informaatiolukutaidon laajempia sisältöjä.

Tampereen yliopiston pääkirjastossa tiedonhankintataitojen opetusta annetaan opintojensa eri vaiheissa oleville opiskelijoille, tutkijoille ja muille kohderyhmille. Opetussisältöihin kuuluu niin tiedon hakeminen ja paikantaminen kuin löydetyn tiedon kriittinen ja eettinen arviointi ja käyttökäyttö, jotka kaikki kuuluvat hyvään informaatiolukutaitoon.

Tässä artikkelissa keskitymme pääkirjastossa annettavaan ensimmäisen vuoden yliopisto-opiskelijoille suunnattuun Tiedonhankinnan perusteet – opintojaksoon. Kurssin tavoitteena on luo-

da pohjaa ja antaa perusteet tiedonhankinnasta yliopistoympäristössä eli kehittää opiskelijan taitoa opiskella. Opetusmetodien vertailuun ja kurssin kehitysohjelmaan ryhdyttiin kurssin vastuuhenkilöiden suorittamaa yliopistopedagogiikan perusteiden opintoja Tampereen yliopistossa.

Opetuksen kehittämisen taustaa

Vuonna 1997 sisällytettiin Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan opetussuunnitelman valinnaisiin opintoihin ”Kirjaston käytön ja tiedonhankintataitojen opetus”. Opintojakson opetusta ja opetussisältöjä on vuosien varrella kehitetty ja muokattu useasti.

Tutkinnonrakennemuutosten yhteydessä vuonna 2005 *Tiedonhankinnan perusteet* -opintojakso laajeni merkittävästi kurssin tullessa pakolliseksi opintosuorituksiksi yhteiskuntatieteellisen, informaatiotieteiden tiedekunnan ja hallintotieteiden opiskelijoille. Paitsi että opintojakson nimi muuttui, myös opetuksen laajuus ja sisällöt suunniteltiin uudelleen informaatiolukutaidon määritelmän mukaisesti.

Jokaiselle tiedekunnalle järjestetään syksyisin 2 op:n laajuinen kurssi, johon kuuluu tutustumiskäynti kirjastoon (1 t), kunkin tiedekunnan opiskelijoille yhteinen luento (2 t) ja neljä kertaa harjoitusryhmätyöskentelyä (4 t) maksimissaan 22 opiskelijan harjoitusryhmissä. Uusia opiskelijoita kussakin tiedekunnassa on noin 150 – 200 vuosittain. Kolmen syyslukukaudella järjestettävän tiedekuntakurssin lisäksi keväällä pidetään yksi englanninkielinen kurssi yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan kansainvälisille opiskelijoille.

Opetuksen kehittämisen tavoitteet

Huolimatta siitä, että Tiedonhankinnan perusteet -kurssissa ei kokoaikaisesti ole kyse massaopetuksesta, on kyseessä kurssi, jossa opetetaan massoja ajallisesti lyhyellä ja tiiviillä ajanjaksolla. Kurssin tiedekuntien kanssa sovittu opetussisältö on kattava, joten kurssin kehittämisessä on aina huomioitava myös sen asettamat vaatimukset.

Tiedonhankintataitojen opetus on ollut perinteisesti opettajakeskeistä. Tiedonhankinnan perusteet -kurssiin kuuluu massaluento ja harjoitusryhmät, joissa opettaja näyttää demoesimerkein erilaisten tiedonlähteiden toimintaa ja opiskelijat voivat tehdä samanaikaisesti hakuja omilla koneillaan.

Tämän jälkeen opiskelijat tekevät omiin aiheisiinsa liittyviä verkkoharjoitustehtäviä, joissa on tarkoituksena soveltaa luennolla kuultuja ja verkko-oppimateriaalista luettuja tiedonhankintataitoihin liittyviä perusasioita. Seuraavalla kokoontumiskerralla he saavat tehtävänsä takaisin opettajan kommentoimana. Usein oppitunti opettajakeskeisessä opetuksessa on niin tarkasti suunniteltu etukäteen, että kysymysten esittämiselle ja keskustelulle ei jää tarpeeksi aikaa (Yliopisto- ja korkeakouluopettajien käsikirja 2003, 54–55).

Opiskelijoiden aktivointi

Kirjaston opetuksesta vastaavan henkilökunnan osallistuttua Yliopistopedagogiikan perusteiden opintoihin (10 op) saatiin tiedonhankintataito-

jen opetuksen kehittämiseen uutta pohdittavaa. Kehitystyön kohteeksi otettiin massaopetukseen yleisesti liitettyjen ”tylsyyden ja passiivisuuden” korvaaminen opiskelijoita mahdollisesti aktivoivammilla työtaivoilla.

Perustettiin työryhmä, joka suunnitteli ja työsti pilottiryhmien opetusta. Opiskelijakeskeiseksi opetusmenetelmäksi valittiin ryhmätyön käyttöä harjoituksissa. Opiskelijakeskeisistä opetusmenetelmistä on saatu hyviä oppimistuloksia ja siksi niitä käytetään yhä enemmän (Yliopisto- ja korkeakouluopettajan käsikirja 2003, 55).

Erilaista opetusmetodia haluttiin aluksi pilotoida ja verrata sitä käytössä olevaan opettajakeskeiseen opetukseen. Pilotoinnilla haluttiin selvittää, onko opiskelijakeskeisellä opetusmenetelmällä vaikutusta tiedonhankintataitojen oppimistuloksiin ja miten opiskelijat arvioisivat eri työskentelytapoja oppimisensa kannalta. Pilottiryhmissä opiskelijat keskustelivat, etsivät vastauksia harjoitustehtäviin ja esim. selvittivät joidenkin tietokantojen eroavaisuuksia.

Ryhmätyötä ajatellaan tässä aktiivisena oppimisena, mikä on käytännössä ongelmanratkaisua, tekemistä ja yhteistyötä (Niemi 1999). Aktiivisuuden määre viittaa oppimistilanteessa aktiiviseen käytännön toimintaan ja oppijan itsenäiseen toimintaan oppimisen edistämiseksi. Aktiiviselle oppimiselle on ominaista opiskelu pienissä ryhmissä, jossa jokainen ryhmän jäsen osallistuu aktiivisesti työhön ja kantaa vastuuta tehtävän etenemisestä (Chalmers 2008).

Opiskelijoiden arviot työskentelymenetelmistä

Kaikkia kolmen tiedekunnan opiskelijoita pyydettiin kurssien jälkeen täyttämään palautelomake, jonka kysymyksistä käsittelemme tässä artikkelissa kahta kysymystä: 1) Miten kurssilla käytetyt työskentelymenetelmät edistivät oppimistasi? ja 2) Miten arvioisit omia tiedonhankintataitojasi a. ennen kurssia ja b. kurssin käytyäsi?

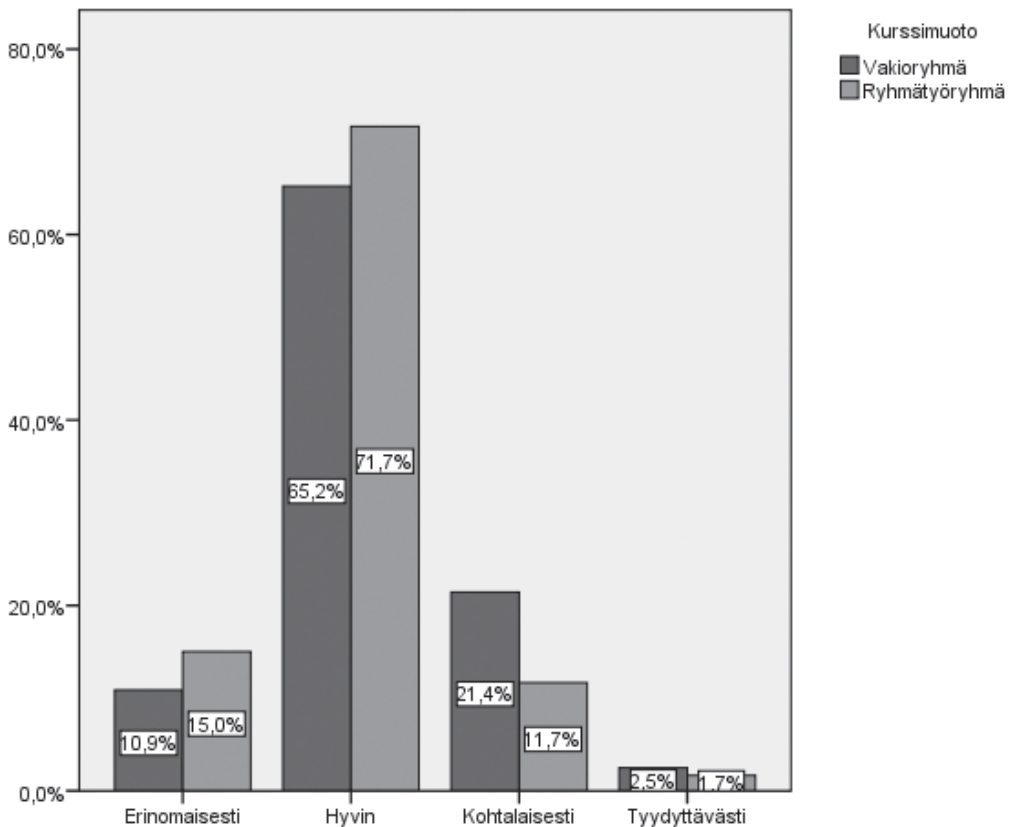
Opiskelijoiden itsearviointi oli tärkeä osa aktiivista oppimista. Vakio- ja ryhmätyöryhmien

kysymykset käsiteltiin erikseen. Vastajia oli yhteensä 382 kpl.

Työskentelymenetelmien arviointikysymyksessä vaihtoehtoina olivat määreet erinomaisesti, hyvin, kohtalaisesti, tyydyttävästi ja heikosti. Melkein 80 % vakior ryhmän opiskelijoista ja yli 86 % ryhmätyöryhmän opiskelijoista piti kurssilla käytettyjen työskentelymenetelmien edistävyyttä omassa oppimisessaan vähintään hyvänä. Kum-

mankaan ryhmän opiskelijoista kukaan ei arvioinut kurssia heikoksi.

Tulokseen vaikuttaa todennäköisesti se, että opiskelijat tiesivät ilmoittautuessaan, millaiseen ryhmään olivat menossa. Ryhmätyöryhmiin saattoi valikoitua opiskelijoita, jotka kokivat sen tyyppisen opiskelun omakseen. Tuloksista voidaan kuitenkin päätellä, että molemmat opetusmenetelmät ovat varsin toimivia opiskelijoiden mielestä.

Kuvio 1. Miten kurssilla käytetyt työskentelymenetelmät edistivät oppimistasi?

Opiskelijoita pyydettiin myös arvioimaan omia tiedonhankintataitojaan ennen kurssia ja kurssin jälkeen. Tarkoituksena oli saada selville, kokivatko opiskelijat kehittyneensä näissä taidoissa kurs-

sin ansiosta. Vaihtoehtoina olivat määreet erittäin hyvistä taidoista erittäin huonoihin viisiportaisena. Alla olevassa taulukossa näkyvät eri muutosvaihtoehdot ja paljonko niihin tuli mainintoja.

Taulukko 1. Miten arvioisit omia tiedonhankintataitojasi a. ennen kurssia ja b. kurssin jälkeen.

Miten arvioisit omia tiedonhankintataitojasi?

a. ennen kurssia - b.kurssin jälkeen	Vakio-ryhmät	Vakio-ryhmät prosenttia	Ryhmätyö-ryhmät	Ryhmätyöryhmät prosenttia	muutos ”pykälää”
Eritt. hyvät - Eritt. Hyvät	3	0,93 %	0	0,0 %	0
Hyvät - Erittäin hyvät	11	3,40 %	1	1,7 %	1
Hyvät - Hyvät	23	7,10 %	0	0,0 %	0
Keskinkertaiset - Erittäin hyvät	6	1,85 %	1	1,7 %	2
Keskinkertaiset - Hyvät	176	54,32 %	30	51,7 %	1
Keskinkertaiset – Keskinkert.	20	6,17 %	2	3,4 %	0
Huonot - Hyvät	32	9,88 %	15	25,9 %	2
Huonot - Keskinkertaiset	44	13,58 %	5	8,6 %	1
Erittäin huonot - Hyvät	2	0,62 %	0	0,0 %	3
Erittäin huonot - Keskinkertaiset	5	1,54 %	4	6,9 %	2
Erittäin huonot - Huonot	1	0,31 %	0	0,0 %	1
Muut (keskinkert. - tyhjä)	1	0,31 %	0	0,0 %	muu
	324	100,00 %	58	100,0 %	
ei muutosta	46	14,20 %	2	3,4 %	
yhden pykälän muutos	232	71,60 %	36	62,1 %	
kahden pykälän muutos	43	13,27 %	20	34,5 %	
kolmen pykälän muutos	2	0,62 %	0	0,0 %	
muut	1	0,31 %	0	0,0 %	
	324	100,00 %	58	100,0 %	

Vakior ryhmien opiskelijoista n. 80 % ja ryhmätyöryhmien opiskelijoista jopa 97 % koki taitonsa kehittyneen kurssin aikana. Yhden pykälän muutos ylöspäin oli yleisin vastaus. Kahden tai kolmen pykälän muutoksia oli n. 20 %:lla vakior ryhmien opiskelijoista. Vakior yhmiiin verrattuna pilottiryhmäläiset arvioivat selvästi useammin taitonsa kasvaneen kahden pykälän verran (35 %). Tästä voi päätellä, että he kokivat kursista olleen heille selvästi hyötyä.

Vakior ryhmien opiskelijoista vain n. 14 prosenttia arvioi taitojensa pysyneen samana. Näistä kaikki arvioivat taitonsa olleen jo ennen kurssia vähintään keskinkertaiset. Yli puolet näin arvioineista oli Informaatitieteiden tiedekunnan opiskelijoita. Ryhmätyöryhmäläisistä vain n. 3 % koki taitonsa pysyneen samana.

Johtopäätöksiä

Kurssien jälkeen myös pilottiryhmien opettajat

pohtivat kokeilun onnistumista. Opettajan itsearvioinnin voidaan katsoa tähtäävän kurssin kehittämiseen lisäksi myös ammatilliseen kasvuun. Opettajan näkökulmasta ryhmätyöryhmän opettaminen oli huomattavasti haasteellisempaa kuin vakiorryhmän opettaminen.

Opettajan täytyy osata aktivoita opiskelijoita oppimiseen keskustelun ja ryhmätyön kautta. Ryhmätyöryhmissä on mahdotonta ennakoida harjoitustunnin kulkua tarkasti. Opettajan on pystyttävä reagoimaan yllättäviinkin tilanteisiin nopeasti, mutta hallittava silti harjoitustunnin kokonaisuus. Myös ajankäyttö asettaa uusia haasteita ryhmätyöryhmissä. Opetettavia asioita on paljon, eivätkä keskustelut saa venyä liian pitkiksi.

Sekä opiskelijoiden että opettajien vastauksista käy ilmi, että kummassakin opetusmetodissa on sekä hyvät että haastavat puolensa. Jonkinlainen opetusmenetelmien yhdistäminen saattaisi olla tulevaisuudessa paras vaihtoehto.

Vakiorryhmän opetusmenetelmiin voitaisiin ottaa soveltuvin osin jotain uutta kokeilluista asioista. Ryhmäkeskustelun aiheeksi sopisi esimerkiksi keskustelua hyvin herättänyt tieteellisen kirjoittamisen etiikka. Lisäksi harjoitusten aikana vastattavia, omaa oppimista arvioivia kysymyksiä voisi tuoda myös vakiorryhmille. Näistä kysymyksistä opettajat kokivat saaneensa tietoa opiskelijoiden oppimisesta jo kurssin aikana eikä vasta palautteena jälkeenpäin.

Tälle ajallisesti lyhyelle ja opiskelijamäärältään suurelle kurssille on vaikea tehdä suurta muutosta, koska sisällöllisesti kurssia ei ole tarkoitus supistaa. Keskustelulle ja yhdessä työskentelylle pitäisi olla enemmän aikaa, jotta siitä olisi oppimisen kannalta optimaalisesti hyötyä. Oli kuitenkin rohkaisevaa huomata, että opiskelijat kokivat kehittyneensä tiedonhankintataidoissaan sekä vakio- että ryhmätyöryhmissä. Kehittämistyötä on näiden tuloksien perusteella hyvä jatkaa. 📖

Lisätietoa (Lähteet)

Chalmers, M. 2008. Lesson from the academy: actuating active mass-class information literacy instruction. Reference Services Review 36 (1).

Niemi, H. (toim.) 1999. Opettajankoulutus modernin murroksessa. Tampere. TAJU.

Yliopisto- ja korkeakouluopettajan käsikirja. 2003. Toim. Lindblom-Ylänne, S. & Nevgi, A. Helsinki: WSOY.

Tietoa kirjoittajista:

*Johanna Tevaniemi, informaatikko
Tampereen yliopiston kirjasto
e-mail: Johanna.Tevaniemi@uta.fi
Sanna Valovirta, kirjastoamanuenssi
Tampereen yliopiston kirjasto
e-mail: Sanna.Valovirta@uta.fi
Kalle Tiitinen, informaatiotutkimuksen opiskelija
Tampereen yliopisto
e-mail: Kalle.Tiitinen@uta.fi*